

Cevčeva knjiga o Veliki planini je pomembno znanstveno delo, ki bo s svojim sporočilom prav gotovo spodbudilo k nadaljnjemu preučevanju tega območja še iz drugih zornih kotov in področij. Vsekakor pa se imenitno dopolnjuje z drugimi dosedanjimi raziskavami in bogati naše dosedanje vedenje o tem tako samosvojem predelu slovenske zemlje.

Milan Natek

Marija Stanonik, *Promet na Žirovskem. Etnološki vidiki.* – Knjižica Žirovskega občasnika 2, Žiri 1987, 132 str. + 65 str. s fotografijami in risbami.

Promet uvrščamo med najstarejše oblike človekove dejavnosti, ki je povezala pokrajine z različnimi naravnogeografskimi osnovami in proizvodnimi usmeritvami. Zato že od nekdaj sodi promet med najbolj elementarne in pomembne infrastrukturne dejavnike, ki so usmerjali socialni in gospodarski razvoj posameznih pokrajinskih območij. Oblike in načini povezovanja proizvodnih sredstev z delom, izmenjava dobrin med posameznimi pokrajinami, potovanja delovne sile na različnih relacijah itd. vnašajo v pokrajinski razvoj in v njeno fiziognomijo svojevrstne in značilne pojave. Proizvodni utrip in njegova prometna sestavina sta danes že skoraj neločljivo povezana v enotni gospodarski sistem. Prav zato odkrivamo in spoznavamo na osnovi prometnih tokov razvitost, tehnološko in proizvodno usmerjenost gospodarstva na posameznih območjih. Skratka, promet z vsemi svojimi spremljajočimi in nanovo porajajočimi dejavnostmi je pomembna pokrajinsotvorna sestavina, ki daje človekovim dejavnostim svojevrsten pečat. Zato je z vsemi svojimi tavnimi in proizvodnimi prvina mi neločljivi del geografskega okolja.

S knjigo Marije Stanonikove *Promet na Žirovskem* smo dobili zelo natančen vpogled v nekdanje in današnje oblike prometa in prometnih sredstev, ki so (bile) značilne za manjše, pokrajinsko zaokroženo območje. Čeprav je razprava etnološke vsebine, pa nudi tudi nekaterim drugim (sorodnim in mejnim) raziskovalnim področjem, med katerimi je tudi geografija, izredno dragoceno gradivo. Po njem bo mogla tudi naša stroka s svojo metodologijo izluščiti iz besedila tiste prvine nekdanje ali današnje prometne nadgradnje v pokrajini, ki so zapustile sledove v okolju. Etnologinja M. Stanonikova je skušala na osnovi zbranega gradiva o prometu in njegovem razvoju zarisati njegov vsakdanji utrip kakor tudi njegov odmev v vsakdanjem načinu življenja pri različnih slojih prebivalstva na Žirovskem. Ob tem ugotavlja, da so najraznovrstnejše spremembe v prometu prinesle tudi nove oblike v življenje ljudi, ki so bili kakorkoli posredno ali neposredno povezani z njim. Prometna sredstva in poti so zunanja manifestacija vsakokratnega prometnega režima, ki opredeljuje proizvodnjo in sploh gospodarsko ter socialno vlogo prometa v pokrajini.

Avtorica je etnološke vidike prometa na Žirovskem predstavila v enajstih poglavjih. V prvem, *Prometne poti*, je orisano prometno omrežje, in sicer od steze in poti oziroma kolovozov, cest pa do prehodov čez potoke in dohodov na podstrešja. Ob tem je prikazano tudi vzdrževanje in popravilo cest, brvi in mostov. Obsežen razdelek prvega poglavja je namenjen načrtom za železnico, ki naj bi povezala Žiri in Rovte z drugimi gospodarsko razvitejšimi predeli osrednje in zahodne Slovenije. Drugo poglavje je namenjeno orisu Prvotnih oblik prometa (hoja, nošnja, tovorjenje in ježa), tretje pa prometnim sredstvom v kmečkem gospodarstvu. V četrtem poglavju so prikazane vprežne živali in njihova oprema, v petem pa osebna vozila (kolo, motor, avtomobil), h katerim bi veljalo na tem mestu priključiti tudi nekatere vozeve, ki so sicer že opisani v tretjem poglavju knjige (npr. »zapravljivček«; prim. str. 39–40). Priložnostne oblike prometa (vlačenje vej, zmetavanje krme in stelje ter

plavljenje lesa) so prikazane v šestem poglavju, medtem ko je v naslednjem podrobneje obdelana vožnja kot gospodarska dejavnost, in sicer furmanstvo, ki se je ohranilo na Žirovskem do sredine petdesetih let, in avtomobilski promet, katerega prvi začetki segajo na obravnavanem območju že v leta tik pred prvo svetovno vojno.

Osmo poglavje prikazuje vozila in otroke (prevoz otrok in vozila za igro), v naslednjem pa so osvetljeni Žirovci v prometu zunaj domačega kraja (npr. železničarji, letalci in mornarji). Deseto poglavje prikazuje pošto, ki je bila sprva povezana tako z Idrijo kakor s Škofjo Loko. Zadnje, enajsto poglavje (preklic oziroma ustna objava uradnih in drugih sporočil, plakati idr.) je namenjeno osvetlitvi nekaterih drugih, krajevnih oziroma »ljudskih« oblik nekdanjega in današnjega obveščanja kakor tudi časopisju, radiu in drugim sredstvom.

Knjiga o prometu na Žirovskem nudi sistematičen pregled razvoja prometa, njegovih oblik in sredstev. Čeprav je razprava krajevna oziroma pokrajinska, odpira tudi temeljna vprašanja (in nakazuje tudi odgovore), značilna in veljavna za znatnejši del slovenskega ozemlja. Knjiga je zato pomembna tudi za tista raziskovalna področja, ki se ukvarjajo s preučevanjem pokrajin ali ustreznih njenih sestavin, kakor tudi za stroke, ki se bavijo s človekom, njegovim delom in življenjem. Posebej je treba poudariti, da je M. Stanonikova zbrala v knjigi mnogo ljudske in strokovne terminologije, ki je neposredno povezana s prometom. In marsikaj bi šlo brez njenega zapisa v pozabo! Skratka, knjiga *Promet na Žirovskem* je dragoceno delo, ki je obogatilo vednost o tem področju našega gospodarstva in človekovega udejstvovanja.

Knjiga je izšla v nakladi 600 izvodov in je bogato ilustrirana s 110 dokumentarnimi fotografijami, dvema risbama in dokumentoma. Opremljena je z vsem potrebnim znanstvenim aparatom ter s krajšim povzetkom v nemškem jeziku.

Milan Natek

Kruh in politika. Poglavja iz etnologije Vitanja. – Uredila Duša Krnel-Umek in Zmago Šmitek. Izdal Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, založila Partizanska knjiga, Ljubljana 1987, 710 str. + 50 str. dokumentarnih prilog.

Z nekaterimi temeljnimi prispevki k etnološki monografiji Vitanja je dobila tudi geografija bogato gradivo in vpogled v tista gospodarska, socialna in družbena dogajanja in spremembe, ki so oblikovale in spreminjale podobo tega središčnega in čedalje bolj urbaniziranega naselja med Pohorjem in Vitanjskimi (ali Vzhodnimi) Karavankami, in odločale ter odmerjale njegove funkcije v pokrajini. Sleherno naselje z vsem svojim vplivnim območjem je tisti prostorski in pokrajinski dejavnik, ki sproža in usmerja celoten razvoj določenega geografskega okolja.

V knjigi, ki je po zunanji vsebini in obliki podobna zborniku razprav, je objavljenih pet studij. Ponujajo širok (predvsem etnološki) vpogled v znaten del gospodarske, družbene in duhovne kulture Vitanja in njegove okolice. Težišče objavljenih raziskav je tako zasnovano, da je mogoče posamezne oblike načina življenja primerjati po različnih obdobjih, in sicer v zadnjih sto letih. S tem so na široko odprte možnosti spoznavanja razvojnih teženj in njihovih značilnosti v posameznem času.

Prvo, uvodno razpravo *Naselje in prebivalci* (str. 13–48) sta napisali B. Berce-Bratko in D. Krnel-Umek. Seznanja nas z razvojem Vitanja in njegovega zaledja, z velikostjo in funkcijami posameznih krajev v zadnjih dveh stoletjih. Podrobneje je orisana podoba naselij v 19. stoletju, in sicer z vidika njihove posestne, prebivalstvene in nasebinske sestave. V tem sklopu je namenjena posebna skrb poznavanju nekaterih demografskih in socialnih značilnosti prebivalstva v 20. stoletju